

Aizkalnes skolas 150 gadi – vēsture, kas nebeidzas ar aizslēgtām durvīm

Lidija Kirillova

Kur ir skola, tur ir dzīvība – tur veidojas ģimenes, zeļ lauki, tā pirms desmit gadiem bija pārliecināta Preiļu novada Aizkalnes pamatskolas toreizējā direktore Mudrīte Vija Lozda. Kopš 2009. gada 30. jūnija viņa vairs nav direktore. Aizgāja pensijā un pēc gada, pati būdama it kā malā, bet tajā pašā laikā ar domām un sirdi esot notiekošajā, izdzīvoja sāpīgo skolas slēgšanas procesu.

2010. gada pavasarī Aizkalnes pamatskolā bija pēdējais izlaidums. Sandra Cakule, Edgars Džeriņš, Gatis Kampāns, Jānis Lazdāns, Raivis Lozda, Laura Podāne, Sandis Sauliņš, Jānis Jasis un klases audzinātāja Ilga Lozda ir pēdējie, kuru fotogrāfija ielīmēta skolas absolventu albumā. Ar Preiļu novada domes 2010. gada 26. marta sēdes lēmumu sakarā ar mazo skolēnu skaitu vasarā skola tika slēgta. To, ka šis lēmums nebija viegls arī pašvaldības deputātiem, liecina balsojums – par slēgšanu bija astoņi, pret to – četri.

Preiļu novadā tā bija pirmā un pagaidām vienīgā slēgtā izglītības iestāde. Kaut arī mācību gada beigās skolā mācījās 33 skolēni, tika lēsts, ka jaunajā mācību gadā būs par desmit skolēniem mazāk. Pirmajā klasē mācības sāktu ne vairāk par pieciem skolēniem. Tieši tāpēc pašvaldībā virsroku ņēma racionālie – ekonomiskie un finansiālie apsvērumi. Vēl jo vairāk tāpēc, ka Aizkalnei tuvākā skola – Pelēču pamatskola – atrodas vien piecu kilometru attālumā, bet līdz Preiļiem – 12 kilometri. Uz turieni turpināt mācības arī devās lielākā daļa bērnu, tiesa, daži izvēlējās skolu Riebiņu novada Rušonas pagasta Kastīrē, jo tā bija tuvāk mājām.

Aizkalnes pamatskola savulaik bija viena no vecākajām tautskolām Latgalē. Tās kādreizējie audzēkņi un pedagogi savstarpējās sarunās joprojām nelieto šo pagātnes vārdu – «bija». Lai arī slēgta, viņiem skola joprojām ir dzīva, bērnu balsīm pieskandināta. Šoruden septembrī tā atkal sauca kopā savus absolventus un darbiniekus uz kārtējo salidojumu. Tika nosvinēta Aizkalnes pamatskolas 150. jubileja – silti, emocionāli un līdz septiņiem no rīta.

No vēstures

Aizkalnes (līdz 1939. gada 29. decembrim – Jasmuižas) pirmā skola gan neatrādās ciema centrā, bet vienu kilometru attāļajos Rinčos. 1889. gada skolu pārcēla uz jauno ēku Jasmuižā. Līdz 1900. gadam Jasmuižas skola bija vienīgā visā pagastā. Par ēku rūpējās tā laika pagasta vecākais Jānis Zeile un skolas pārzinis Terasijs Usačevs. Skolai bija zeme, vesels viens hektārs, ko devīgi bija atvēlējis vietējais muižnieks Grigorijš Kuzņecovs.

Līdz 1901. gadam skolā uzņēma tikai zēnus un ar pagasta sapulces lēmumu bija noteikts – pa vienam no ģimenes. Skolēnu skaits skolā nepārsniedza 60. 1901./1902. mācību gadā kā brīvklauštājais uzņēma arī četras meitenes.

Bērniem pasniedza ticības mācību, krievu valodu, ģeogrāfiju, Krievijas vēsturi, glitrakstīšanu un vingrošanu – kopā 36 stundas nedēļā. Mācību gads ilga no novembra līdz aprīlim. Visi skolēni dzīvoja internātā, bet kopgaldam noteiktu daudzumu produktu vecāki veda no mājām.

Pirmā pasaules kara laikā līdz 1919. gadam mācības skolā nenotika. Vēlāk, skolēnu skaitam pieaugot, bija nepieciešama lielāka ēka. 1921./1922. mācību gadā Jasmuižas sešklasīgajā pamatskolā mācījās 90 bērni, bet 1930./1931. mācību gadā – 149. Tāpēc 1930. gada rudenī veco Jezusfalu (Ārdavā) skolu, bijušo muižas kapu ēku, nojauc un tās materiālus pārveda uz Jasmuižu jaunas skolas ēkas būvēi. Darbi ilga no 1930. gada oktobra līdz 1934. gada oktobrim un izmaksāja krietnu naudu – 23 000 latus. Divstāvu skolas ēkas apakšējā stāvā izveidoja klašu telpas, augšējā stāvā bija arī vairāki skolotāju dzīvokļi. Tā bija viena no modernākajām, laikmetīgākajām Preiļu apkārtnes lauku pamatskolām.

Ceturdesmitie gadi bija smagi, dramatisma pilni, bet dzīve skolā neapsīka. 1950. gadā tika izveidots Preiļu rajons, mainījās politiskie uzstādījumi. Tomēr, ejot laikam, nemainīga palika skolā būtība – palikt gaismas staram. Pēdējos septiņus gadus pēc Aizkalnes pamatskolas likvidēšanas gaismas atblāzmu namā (gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē) cēnās saglabāt ēkas tagadējie apsaimekotāji – biedrība «Sabiedriskais centrs «Aizkalne»».

Balsts uz trim lietām

«Ja tagad paskatās, cik skolēnu un kāda situācija ir, piemēram, Pelēču vai Salas pamatskolā, mēs ne ar ko nebijām sliktāki,» saka Aizkalnes pamatskolas iepriekšējā direktore Mudrīte Vija Lozda. (Pēdējā direktore Inta Dumbrovska skolu vadīja tikai vienu – pēdējo – gadu.) «Pilnīgi iespējams, ka pašreizējos apstākļos lēmums par slēgšanu netiktu pieņemts. Deputāti baidītos...»

Aizkalnes pamatskolas direktore Mudrīte Vija Lozda

Biedrības «Sabiedriskais centrs «Aizkalne»» valdes locekle Ingriņa Kampāne

Esam Aizkalnes pamatskolas galvenajā ēkā. Kopā ar Mudrīti Lozdu un biedrības «Sabiedriskais centrs «Aizkalne»» valdes locekli Ingriņu Kampāni sēžam pie galda silti sakurinātā telpā. Var redzēt, ka aiz loga vējš ik pa brīdim aiznes kādu dzeltenu lapu. Mēģinām tikt skaidrībā, cik likumsakarīgs bija lēmums par skolas slēgšanu un kas ar ciemu ir noticis pēc tam.

Saka, pilnasinīgai dzīvei ciemā vajadzīgas trīs lietas – baznīca, skola un doktorāts. Kas no tā Aizkalnē atlicis? Baznīca vēl ir, pat divas – gan katoļu, gan pareizticīgo, viena otru papildinādams, saka Mudrīte un Ingriņa. «Ģimenes ārsta prakse arī ir. Reizi nedēļā atbrauc uz pieņemšanu daktere no Aglonas. It kā arī aptieka skaitās, bet nedarbojas, jo darbinieks slimos. Visdrīzāk, aizies pensijā, bet nevienš jaunais farmaceits uz Aizkalni nebrauks, tāpēc uz aptiekas atvēršanu neceram,» piemetina Ingriņa. «Tāpat kā neceram, ka te būs skola.

Pajukuši normālais ciema dzīvei nepieciešamie balsti...»

Pusgadsimts acu priekšā

Mudrītes acu priekšā Aizkalnē risinājušies notikumi kopš 1978. gada. «Neticēsiet, bet bija tādi gadi, kad skolā vajadzēja divus klašu kompleksus atvērt. Ap četrdesmit bērnu vienā klasē! Paskatieties, pāri pagalmam daudzstāvenes, kas tagad tukšas stāv. Reiz tur visi dzīvokļi bija apdzīvoti, visos auga bērni. Toreizējais Raiņa kolhozs bija spēcīgs, jaunie speciālisti šurp brauca pēc norikojuma. Sapazinās, apprecējās, viss notika. Par situāciju liecina arī nepabeigta milzīgā būve, ko visi sauc par monsturu. Tur bija paredzēts gan kolhoza kantoris, gan klubs, gan bibliotēka. Maz pietrūka, lai celtni pabeigtu, pat visas mēbeles un iekārtas jau bija nopirktas un atvestas. Kur tas viss palika juku laikos, viens Dieviņš zina,» prāto Mudrīte.

Izrādās, ka bijusi doma uz nepabeigtu jaunbūvi pārcelt skolu. Uz to pedagogi tik nopurinās, sak, būtu tur iegājuši, nebūtu ārā tikuši no tiem labirintiem. Tomēr ideja, ka Aizkalnes skolai vajag vienu normālu ēku, gadu gaitā tā īsti netika uzvirmojusi. Vietējie kā pašu par sevi saprotamu bija pieņēmuši faktu, ka skolēni izmitināti trijās dažādās mājās, pie tam abās ceļa pusēs, kur samērā dzīva satiksme. Vecajā mājā mācījās sākumskolas audzēkņi, galvenā jeb baltā māja bija atvēlēta lielākajiem bērniem, bet ēdnīca, virtuve, darbmācības kabineti un sporta zāle – vēl citā ēkā. Pirmsskolēniem tikušas izveidotas telpas daudzdzīvokļu mājā. «Kalviša laikos tas notika. Laikam naudas daudz, jo deva visu, ko prasīju – jaunu jumtu, mēbeles. Nekāda blata nebija, vajadzēja tikai apsolīt, ka vēlēšanās noteikti balsosim par viņiem,» saka bijusī direktore.

Protams, saimnieciskā dzīve ar trim ēkām pūrā nav bijusi vienkārša – malkas gādāšana, kurināšana un tamlīdzīgas lietas prasīja daudz nervu. Tāds prieks, kad ievilks ūdensvads un ierīkoti sanitārie mezgli. Līdz tam bērni, ziema vai vasara, uz tualeti skrējīši laukā. Un kur tad vēl tas trakais laiks, kad nebija asfalta, bet ceļš pavasarā šķīdoni un rudens lietavās pārvērtās par dubļu jūru. Bērni, lai kaut cik sausām un tīrām kājām tiktu no vienas ceļa puses uz otru, pielīgājis un nesa līdzīgu deju laipās. Nometa šķērsam ceļam, pārgāja pāri un nolika atkal savā pusē.

Mudrīte atceras, ka tagadējais izglītības un zinātnes ministrs Kārlis Šadurskis reiz pirms kārtējam Saeimas vēlēšanām aizkalniešiem sūtījis atklātnītes, sak, balsojiet par mani tajā un tajā sarakstā, es apsolos skolai palīdzēt. Re, kā sanāk, tagad Šadurskis izglītības ministrs, bet skolas sen vairs nav. «Iespējams, skolu slēgtu vēl ātrāk, bet mēs pašvaldībai ļoti lūdzām, lai atstāj gadu ilgāk. Bija spēcīga, gudra pēdējā klase, negribējām bērniem dzīvi bojāt,» atminas Ingriņa.

Kāpēc visi klusēja

Kāpēc visi klusēja? Nevienš ne ar puslēstu vārdu neieicināja skolas aizstāvbai, kad sākas runas par skolas slēgšanu – tās ir sāpīgākās atmiņas gan Mudrītei Vijai Lozdaī, gan Ingriņai Kampānei, gan, domājams, arī toreizējiem skolas audzēkņiem, viņu vecākiem un pedagogiem. Pašvaldība izlēma un tad paziņoja, ka viss ir galā, skolotāji sēdēja ar asarām acīs.

«Kas tad vietējam varai? Arī tagad amatos sēž tie paši, kas toreiz,» saka Mudrīte. «Vecāki tikai drusku parunāja preti, bet ko tur pierunāsi. Vēl varēja plakātus zīmēt, pietēst, bet tāpat jēgas nekādas. Mēs jau paši sapratām situāciju, kad nosauca skaitļus, cik izmaksā skolas uzturēšana. Būtu vēl bērni bijuši vairāk, tad varbūt... Visvairāk kremit tieši tas, ka nevienš negribēja mūs aizstāvēt, dot kādu stimulu, cerību.»

Kritumi un kāpumi audzēkņu skaita ziņā Aizkalnē bijuši ik pēc laika. Arī tajā brīdī, kad skolu likvidēja, pirmsskolēnu vecumā bijuši 15 bērni. Priekš pagasta pietiekami daudz. Mudrīte un Ingriņa, kas toreiz strādāja tieši ar sākumskolēniem, salīdzina, ka, piemēram, Līvānu novada Sutru pamatskolā bijis līdzīgi. Taču sutrieši noturējušies vēl krietnu brīdi. Laikam pašvaldībai citāda nostāja. Iedomājieties, kā tagad klājas mazajiem, kuriem no rīta jau pēc septiņiem jāizbrauc uz Preiļiem, bet mājās tiek tikai ap sešiem vakarā? Kurš deputāts tādu darba dienu varētu izturēt?

Baznīca, bibliotēka un Brona

Pedagoģes joprojām ir sarūgatinātas arī par novada vadības solījumiem, ka visiem slēgtās skolas darbiniekiem tikšot sarūpēts darbs. No solījumiem nekā nebija, paši

sitās, kā varēja. Kurš atrada darbu, kurš bezdarbniekos aizgāja. Tieši pēc skolas slēgšanas dzīve ciematā panīkusi. Kolhoza laikos sabūvētās *trīsstāvenes*, tajā skaitā arī skolotāju māja, stāv tukšas. Vecie ļaudis aizgājuši viņsaulē, jaunie aizbraukuši uz pilsētām vai ārzemēm.

Mudrīte saka, ka citur esot vēl trakāk. Aizkalnē tomēr jūtama dzīvība. Viņai pašai nozīmīgi esot trīs B – baznīca, bibliotēka un Brona, kas ir pārdevēja vietējā veikalā. Tiesa, svētdienās ciematnieki dodas uz baznīcu, darbdienās satikšanās vieta ir bibliotēka. Jā, un vēl esot saglabājusies tāda ekstrā kā pasta. Katru rītu uz noteiktu laiku ierodas pastnieks, cilvēkiem tas ir svarīgi.

«Pirmajā gadā pēc skolas slēgšanas bija pavisam jociģi,» saka Mudrīte. «Man nemaz negribējās no mājas laukā iet un uz šo pusi skatīties. Joprojām negribas atmiņās gremdēties, bet pamazām pieradām. Dzīve ir dzīve, tagad Aizkalnē tā ir dikti klusa. Vienīgi septembrī, kad rīkojām salidojumu, daudzi bija sabraukuši. Taču es noteikti nevaru apgalvot, ka slēgta skola nozīmē zudušu ciemu. Ziniet, skola nozīmē aktivitātes, idejas, perspektīvu. Lai gan mums, palikušajiem, ir gan savas aktivitātes un idejas, ciema perspektīva ir zudusi.»

Balsts ir cits

Skolotājas ir vienprāt, ka agrāk Aizkalnes sabiedriskās dzīves balsts bijusi skola. Ja rīkots pasākums, vietējie iedzīvotāji arī piedalījušies. Tagad balsts ir cits. Paveicies ar vietējā tautas nama vadītāju, Māra protot piesaistīt jauniešus. Nedēļu nogalēs, kad visi sabrauc no skolām, no studijām, daudz kas notiek, pasākumos pilna zāle cilvēku esot. Raiņa muzejā «Jasmuižā» daudz pasākumu tiek rīkots. Jūtams, ka tur lielāka aktivitāte pēdējā laikā.

Protams, sabiedriskās dzīves aktivitātes uztur arī biedrība «Sabiedriskais centrs «Aizkalne»», kur Ingriņa Kampāne ir valdes locekle. Pirms pāris dienām skolā, kas tagad ir centra mājvieta, atklāta izstāde. Atnākuši tie paši apmeklētāji, kuri citkārt.

«Mēs jau nevaram cilvēkus no zila gaisa uzburt. Cik iedzīvotāju Aizkalnē ir, tik arī ir,» spriež Ingriņa. Nekad nevarēs simtprocentīgi visus uz pasākumiem sasaukt, jo katram sava patīkšana.

Tā bija veiksmīga apstākļu sakritība, ka tajā gadā, kad tika slēgta skola, biedrība realizēja vienu no saviem projektiem. Biedrībai tukšajā ēkā ierādīja vienu telpu. Paldies Dievam, ka tā, saka Ingriņa. Gadu gaitā pamazām esam apdzīvojuši, uzturam kārtībā māju. Visiem pietiek vietas. Latviešu valodas kabinētā, piemēram, senioru istaba, kur notiek vakarēšanas un svinēšanas jubilejas. Par LEADER līdzekļiem izremontētas nodarbību telpas otrajā stāvā. Iekārtota lietoto mantu apmaiņas istaba.

Bet visa Aizkalnes skolas pusotru simtu gadu ilgā vēsture joprojām glabājas kabinētā, ko Ingriņa un Mudrīte sauc par skolotāju piemiņas telpu. Fotogrāfiju albumi glabā senus un ne tik senus notikumus, tos papildina avīžu izgriezumus, absolventu atmiņu pieraksti. Abām skolotājām šķiet svarīgi to visu saglabāt, bet kas būs tālāk, vai kādam šie materiāli liksies interesanti, paliek neatbildēts jautājums.

Absolventi atceras un vērtē

Daudzajos pastāvēšanas gados Aizkalnes pamatskolu absolvējuši audzēkņi, kuri vēlāk dažādos vēstures posmos atstājuši stipras pēdas Latvijas vēsturē, ekonomikā, sabiedriskajā dzīvē, piemēram, kādreizējais lauksaimniecības ministrs Kazimirs Anspoks, mežzinātnieks Antons Kažemāks, priesteris prelāts Alfons Pastars, mūziķis Voldemārs Šelegovs, filologs un dzejniece Lolija Vēze (īstajā vārdā – Lolija Soma), rakstnieks Teodors Želvis. Daudzi joprojām ir ierindā, strādā, rada, gūst panākumus, ar viņiem lepojas.

«No šitā puikas dienās būs liels vīrs,» Mudrīte Vija Lozda atceras skolotājas Anspokas teikto par tagadējo veiksmīgo uzņēmēju, akciju sabiedrības «Preiļu siers» valdes priekšsēdētāju Jāzepu Šņepstu. Kāds ir viņa viedoklis?

Skolotāja Aina Akmentiņa vada mācību stundu kādā no Aizkalnes pamatskolas sākumskolas klasēm

Aizkalnes pamatskolas simtpiecdesmit gadu jubilejas salidojumā šī gada septembrī

«Ja ne katru dienu, tad vismaz reizi nedēļā es braucu garām savai skolai. Atmiņas par astoņiem Aizkalnē pavadītajiem gadiem nav iespējams izdzēst. Arī tagad, kad pēc skolas slēgšanas pagājuši vairāki gadi, es uzskatu, ka tā bija totāla pašvaldības kļūda. Skola – vēsturiski iegājis, ka tas ir kas vairāk nekā tikai mācību process bērniem. Katram pagastam skola ir numurs viens. Varam no deputātu puses tēlot gudros un, slēdzot lauku skolu, vairāk bērnu nodrošināt Preiļu skolām, bet tas problēmu neatrisina. Es uzskatu, ka pamatizglītība bērnam ir jādod maksimāli tuvu viņa dzīvesvietai. Nedomāju, ka ir lētāk pirkt Mercedes autobusus, nobēgt tos pa mūsu ceļiem un atkal pirkt jaunus, nekā uzturēt skolu. Viennozīmīgi, ieguvējs būtu ne tikai pagasts, kam būtu papildu darba vietas, bet galvenais ieguvējs būtu skolēns.

Mana pārliecība ir tāda – ja bērns iet skolā savā pagastā, viņam veidojas cieša saikne gan ar skolu, gan ar vietu. Savukārt, ja bērnu uz četrām, sešām vai astoņām stundām aizved pāris kilometrus tālu skolu kā uz lielveikalu, saikne pazūd. Pazūd saikne ar skolu, ar mācību procesu. Tāpēc nevajag brīnīties, ka mums ir robi vispārējās izglītības sistēmā un mēs nezinām, ko ar tiem darīt. Nepārtraukti pasliktinās centralizēto ēksmēnu rezultāti.

Vēlreiz uzveru, ka tā bija kļūda mazās skolas slēgt politisku vai vienpusēji safabricētu ekonomisku apsvērumu dēļ. Kļūda, milzīga kļūda,» saka J. Šņepsts. Atmiņās un vērtējumā daļās Aizkalnes pamatskolas absolvente, Preiļu novada domes sabiedrisko attiecību speciāliste Maija Paeģle.

«Aizkalnes pamatskolas vārdam manā dzimtā ir vērtība. Pamatizglītību pagājušā gadsimta 40. gadu sākumā Aizkalnes skolā ir ieguvis mans tēvs, viņa brālis un māsa, Aizkalnes astoņgadīgajā skolā mācījās es un mana māsa, Aizkalnes pamatskolu beigušas abas manas meitas. Ilgus gadus kā

vecāku pārstāvis vadīju Aizkalnes pamatskolas padomi, skolā bērniem esmu mācījusi arī vācu un angļu valodu. Ar prieku piedalījās dažādu pasākumu organizēšanā, kopā ar Ilzi Rožinsku uzrakstījām Aizkalnes pamatskolas himnu, kas tika atskaņota skolas jubilejas pasākumā. Ir liels gandarījums, ka ar skolu bija saistīta gan darbīga ikdiena, gan brīnišķīgi notikumi.

Tas, ka Aizkalnes pamatskola jau kādu laiku nedarbojas, man šķiet kā likumsakarība, jo ir noticis tas, kam bija jānotiek. Aizkalnes pamatskola savu nākotnes vīziju sāka zaudēt, kad sāka sarukt bērnu skaits skolā. Skatī runāt bija jāsāk jau tad, kad skolu pameta pirmie bērni, jo pēc tam radās sekotāji, skolēnu skaits katru gadu nedaudz samazinājās, un ne jau iedzīvotāju skaita dēļ.

Piekrītu, ka pilsētas skolās iespējas ir lielākas, tomēr uzskatu, ka mazās lauku skolas, darbojoties pilnvērtīgā režīmā, bērniem spēj dot tikpat kvalitatīvu izglītību. Katrā vietā ir savas «odžņas», kas nav saistītas tikai ar obligāto mācību priekšmetu apguvi, bet kam cilvēka izaugsme ir liela nozīme.»

Šis bija pirmais ieskats ciema dzīvē pēc skolas slēgšanas. Nākamā publikācija gaidāma novembra vidū, kad ielūkosimies, kas notiek aiz slēgtās Gailīšu pamatskolas durvīm.

Skaitļi un fakti

Jasmuižas pamatskolā 1900. gadā mācījās 56 audzēkņi, 1922./1923. mācību gadā – 91. Jasmuižas sešklasīgajā pamatskolā 1930./1931. mācību gadā bija 149 audzēkņi, bet 1935./1936. mācību gadā – 237. Skolēnu skaita samazinājums: 2002. gads – 71 (1. klases nav), 2004. gads – 60 (1. klasē – četri), 2006. gads – 49 (1. klasē – trīs), 2008. gads – 37 (1. klasē – divi). Iedzīvotāju skaits Jasmuižas pagastā 1896. gadā – 8100, Preiļu novada Aizkalnes pagastā 2016. gada 1. jūlijā – 610.